

ZADARSKI STATUT SA SVIM REFORMACIJAMA, ODNOSNO NOVIM UREDBAMA DONESENIM DO GODINE 1563. O ŽIVOTINJAMA I PROIZVODIMA ŽIVOTINJSKOGA PODRIJETLA

THE STATUTE OF ZADAR WITH ALL REFORMATION I.E. NEW REGULATIONS ABOUT ANIMALS AND PRODUCTS OF ANIMAL ORIGIN ADOPTED BEFORE 1563

Džaja, P., K. Severin., D. Agičić., Ž. Grabarević

Sažetak

U radu je prikazan Zadarski statut sa svim uredbama donesenim do 1563. g. koje su u svezi sa životinjama i životinjskim proizvodima. Neki povijesni podatci upućuju da je Zadarski statut nastao krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća (1305.), ali ni jedan primjerak tog Statuta nije sačuvan. Sačuvani Zadarski statut tiskan je u Mlecima 1564. g. te sadrži 5 knjiga i Reformacije. Od ukupno 590 glava (članaka) samo 24 glave (4%) u svezi su sa životinjama i životinjskim proizvodima uz napomenu da se u Prvoj i Četvrtoj knjizi uopće ne govori o životinjama i životinjskim proizvodima. U Drugoj knjizi samo 1 glava govori o životinjama, dok u Trećoj knjizi 7 glava, a u Petoj knjizi samo 3 glave govore o životinjama i životinjskim proizvodima. U Reformacijama, koje su nastale kasnije, nalazimo 13 glava koje su posvećene životinjama i životinjskim proizvodima.

Ključne riječi: Zadarski statut, životinje, proizvodi životinjskog podrijetla

Summary

The paper presents the Statute of Zadar with regulations about animals and products of animal origin adopted before 1563. Some historical data indicate that the statute of Zadar originated in late 13th and early 14th century (1305) but not a single copy that the statute was not preserved. Preserved the statute of Zadar was printed in 1564 in Venice and contains five books and reformations. Out of the total 590 heads (articles) only 24 (4%) heads relates to animals and products of animal origin with the note that in the first and fourth book animals and products of animal origin does not mention. In the second book only one article refers to animals, while in the third book seven articles and in the fifth book three articles refers to animals and products of animal origin. In the Reformations that are originated later are found thirteen heads that are dedicated to animals and products of animal origin.

Key words: the Statute of Zadar, animals, products of animal origin

1. Uvod

Prema nekim predajama smatra se da Zadarski statut potječe još iz 1305. g., to jest da je nastao u prvoj polovici XIV. stoljeća. Parnica sačuvana u Kartularu samostana sv. Nikole iz 1359. g. nastanak Statuta smješta na kraj XIII. i početak XIV. stoljeća. Iz teksta te parnice može se zaključiti da je Statut postojao već krajem XIII. stoljeća, kada su oblikovane Druga i Treća knjiga, u kojima je sadržano rimsko građansko pravo, dok je Peta knjiga, u kojoj se donosi isprava o pravu na desetinu iz 1305. g., nastala

kasnije. U Mlecima je 1564. g. tiskan tekst Zadarskoga statuta koji se sastoji od 5 knjiga i Reformacija. Ovisno je li riječ o tiskopisu, dubrovačkom rukopisu ili izgubljenom zadarskom rukopisu, različit je broj glava u istim knjigama. Tako Prva knjiga tiskopisa ima 28, izgubljeni zadarski rukopis 28, a dubrovački rukopis 33 glave. U Drugoj i svim ostalim knjigama (osim Reformacija) broj glava u tiskanoj verziji isti je kao i broj glava u izgubljenom zadarskom rukopisu. Prva knjiga ima 137, a dubrovački rukopis 134 glave, Druga knjiga ima 145, a dubrovački

Dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor; dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., docent, Veterinarski fakultet, Zagreb; Damir AGIČIĆ, dr. vet. med., Veterinarski ured Slavonski Brod; dr. sc. Željko GRABAREVIĆ, dr. med. vet., redoviti profesor, Veterinarski fakultet, Zagreb

rukopis 140 glave, Treća knjiga ima 83, a dubrovački rukopis 80 glava. Peta knjiga u svim verzijama ima po 37 glava. U Prvoj i Četvrtoj knjizi ne nalazimo glave koje obrađuje ovaj rad. U Drugoj knjizi od 137 glava 1 je glava (0,73%) u svezi sa životinjama ili životinjskim proizvodima, u Trećoj knjizi od 145 glava njih 7 (5,18%) u svezi je sa životinjama i životinjskim proizvodima. U Petoj knjizi od 37 glava 3 glave (8,1%), a u Knjizi reformacija od 160 glava 13 glava (8,1%) u svezi je sa životinjama ili životinjskim proizvodima. Iz spomenutoga proizlazi da su od ukupno 590 glava u pet knjiga i Knjizi reformacija samo 24 glave (4%) u svezi s različitim propisima o životinjama i životinjskim proizvodima.

Tablica 1. Ukupan broj glava (članaka) u Zadarskom statutu iz 1564.g. te broj glava koje se odnose na životinje i životinjske proizvode

Knjiga	Broj glava	Broj glava po knjigama koje se odnose na sadržaj ovog rada
1	28	0
2	137	1 (0,73%)
3	145	7 (5,18%)
4	83	0
5	37	3 (8,1%)
Reformacije	160	13 (8,1%)
Ukupno	590	24 (4 %)

U Zadru se upotrebljavao mletački novčani sustav, a osnovna je zlatna moneta dukat i srebrna groš. Libra i solad bili su samo računski novac, a razlikovale su se dvije vrste libara: denarus parvus ili mali denar bio je sitni bakreni novac s malo srebra, dok je denarius grossus bio od dobra srebra (1279. g. imao je 1,987 grama). Jedan dukat bio je 24 groša, a mijenjao se odnos dukat – soldi i groš – soldi. Tako je 1285. g. jedan zlatni dukat imao 60 solada malih denara, 1357. g. 70 solada malih denara, a 1380. g. 86 solada malih denara. Jedan groš imao je 1399. g. vrijednost 46 malih denara, a u XV. stoljeću 62 mala denara.

1 libra = 20 solada = 240 denara.

2. Štete na životinjama i od životinja

2.1. Štete na životinjama

Ako iznajmljeni konji ili iznajmljena stvar na bilo koji način dospiju u ruke drugoga, onaj koji je što iznajmio smio je iznajmljenu stvar kao iznajmljenu potražiti samo od onoga i na teret dobara onoga komu je spomenuta stvar bila iznajmljena. Dakle pozajmitelj je mogao tražiti povrat pozajmljene životinje samo od onoga kome je životinja pozajmljena bez obzira gdje se i kod koga ona nalazi (18. glava, 2. knjiga). Isto tako samo se od onoga tko je životinju posudio i na teret njegovih dobara smjelo životinju potraživati, odnosno pozvati ga na sud (3. glava, 3. knjiga). Ako je primatelj iznajmljenoga

konja išao u određeno selo, odnosno ako je iznajmljeno zatražio radi putovanja u selo, nije bio odgovoran za stradanje konja od požara, ruševine, brodoloma ili munje nebeske ili pak od naleta neprijatelja ili ako je konj bio stavljen pod zabran radi prisilne naplate u korist nekog Zadrana, pod uvjetom da je unajmitelj iznajmljenoj stvari posvetio onakvu brigu i pomnju kakvu bi posvetio svojoj životinji. Međutim, ako je unajmitelj, iako je morao poći u neko selo, ipak pošao na drugo mjesto, odnosno ako iznajmljenoj živini nije posvetio brigu i pomnju kakvu je posvećivao vlastitim životinjama, odnosno ako je učinio propust zbog kojega se neka od rečenih nesreća dogodila, unajmitelj je bio obvezatan naknaditi rečenu živinu u svakome od triju navedenih slučajeva (4. glava, 3. knjiga). Kad bi netko dao svoga konja ili magarca u najam, odnosno za prijevoz pa se potom dogodi da taj konj na neki način propadne, naređeno je da gospodar životinje ne smije pokrenuti parnicu, odnosno tražiti najamninu za životinju o kojoj se nagodio sve dok Sudbeni dvor ne donese presudu o visini i povratu cijene lipsale živine; pošto se to obavi, od tada pa nadalje gospodar životinje bilo je slobodno pokrenuti parnicu i u parnici iskati najamninu za tako izgublenu živinu (74. glava, 3. knjiga). Vremenom se dopunjavala odredba iz 3. i 4. glave 3. knjige te je ozakonjeno sljedeće: ako netko uzme u najam ili za prijevoz konja ili koju drugu živinu pa taj konj uginu ili bude "osakaćen" u požaru, brodolomu ili od munje nebeske, odnosno u neprijateljskom naletu ili pak bude stavljen pod zabran radi utjerivanja dugova nekih Zadrana, a do toga dođe zbog lošega čuvanja, odnosno ako konj uginu zbog prevelikoga napora, tada je gubitak te "živine" išao na štetu onoga tko je životinju unajmio. No ako je pak unajmitelj primijenio oprez kao kod svojih životinja, tada nije imao nikakve obveze, osim ako izjavi da kani poći na jedno mjesto, a pođe na drugo i tu konj uginu (75. glava, 3. knjiga). U svezi sa životinjama koje danomice izlaze iz grada na pašu i koje se, kad nastupi večer, u taj isti grad vraćaju pa jedna drugu u polasku, boravku ili povratku napadne i udari tako da koja životinja bude smrtonosno ranjena ili uginu, naloženo je ovo: vlasniku životinje nije slobodno ništa prigovarati ili potraživati od vlasnika životinje zbog rane ili uginuća tako upropaštene životinje, osim ako je vlasnik uginule životinje, netko drugi ili pak pastir u nazočnosti vlasnika preživjele životinje iznio prigovor protiv toga da je rečena njegova životinja i dalje ide zajedno s ostalim životinjama pa je, ako se dogodi da takva životinja nanese kakvu štetu ostalim životinjama, vlasnik živine koja nanosi štetu dužan svu tu štetu naknaditi ili u najmanju ruku obvezatan je živinu koja nanosi štetu na račun kvara, odnosno štete koja je tako prouzročena (14. glava, 5. knjiga).

2.2. Štete od životinja

Ako se neka osoba zatekne s govedima, odnosno bilo kojim drugim životinjama, bilo krupnoga ili sitnoga zuba, u tuđem pašnjaku i kad se neke životinje zateknu na tuđem pašnjaku, dužna je platiti za svaku krupnu životinju 8 denara malih, a za svaku sitnu životinju 4 novčića gospodaru pašnjaka po svakoj učinjenoj šteti i u tom slučaju vrijedila je prisega gospodara pašnjaka, odnosno naglednika, pod uvjetom da kazna ne smije prekoračiti iznos od 10 solada za svaki put (**54. glava, Reformacije**). Tko god bi se našao da napasa životinje sitnoga zuba, to jest ovce, janjce, škopce ili ovnove u nečijem vinogradu, plaćao je mletačkoj općini na ime globe 2 soldana malih po svakoj životinji, a vlasnik vinograda smio je zaklati jednu od zatečenih životinja koja je pripadala onomu tko ju je zaklao, a gospodar, odnosno pastir rečenih životinja bio je obvezatan naknaditi vlasniku vinograda štetu, a tužitelj je dobivao polovicu globe (**58. glava, Reformacije**). Ako se nekoga nađe u vinogradima, odnosno na ledinama na kojima su zasadena maslinova stabla ili na obradivom zemljištu pod žitom da napasa ili drži konje, odnosno goveda ili životinje za samar plaćao je globu od 10 solada malih po svakoj životinji uz naknadu štete gospodaru zemljišta, odnosno vinograda i stabala. Polovica kazne pripadala je mletačkoj općini, a druga polovica tužitelju. Ako su tuđinci bili počinitelji štete, štetu su naknađivali gospodaru (**60. glava, Reformacije**). Svaka osoba koja na svome zemljištu zatekne kakve sitne životinje koje nanose štetu svaki put kad ih zatekne smije ih uhvatiti i jednu zaklati te ju zadržati za svoje potrebe i s njom učiniti što bude smatrao primjerenim, a onaj čije su životinje usto je bio dužan naknaditi učinjenu štetu te platiti mletačkoj općini na ime globe 40 soldana malih svaki put. U slučaju da se zateknu velike životinje kako na nekom zemljištu čine štetu, gospodar životinja za svaku životinju krupnoga zuba plaćao je štetu od po 5 solada i procijenjenu štetu gospodaru zemljišta. Osim toga, plaćao je mletačkoj općini 40 malih soldana svaki put. Ako je zatečena osoba kako nanosi štetu na nečijoj zemlji, odnosno urodu, naknađivala je procijenjenu štetu gospodaru zemlje te je plaćala globu mletačkoj općini svaki put, a tužbi gospodara zemlje, odnosno njegovu zakupnika vjerovalo se uz prisegu (**62. knjiga, Reformacije**).

3. Pastiri

Ako netko s ispravom ili bez isprave dadne ovce ili koze, odnosno koju drugu živinu sitna zuba nekom pastiru da je napasa uz određenu nagradu koja mu se utvrđuje za njegov trud, odnosno za određeni dio od rečenih ovaca i koza, pa ako pastir od tri stotine životinja izgubi 3 grla, nije obvezatan gospodaru položiti nikakav račun, ali izgubi li više od tri grla, a nije kadar o njima gospodaru položiti račun (sklad), bio je dužan od vlastitih dobara namiriti vlasnika životinja. Ako su na

ispašu dane neke druge životinje, npr. krave, magarci i kobile te pastir svojom ludošću, lijenošću ili nemarom izgubi koju od rečenih životinja, obvezan je gospodaru vratiti izgublenu živinu, odnosno njezinu pravu, razumnu i odgovarajuću procijenjenu vrijednost. Ako je ugovorena kakva odredba protivna tomu, odnosno toj odluci, taj ugovor nije ništa vrijedio i nije imao nikakve valjanosti. Tko bi sklopio bilo kakav ugovor suprotan odredbama, bio je dužan platiti zadarskoj općini stotinu malih mletačkih denara (**76. glava, 3. knjiga**). Svaki pastir bio je dužan gospodaru položiti račun o svemu što je dobio i imao od životinja koje je preuzeo na ispašu, ako gospodar to od njega zatraži (**77. glava, 3. knjiga**). Ako je netko u zadarskom kotaru ili Pagu predao na ispašu i čuvanje, odnosno upravljanje nekom bravaru (ovčaru) ili pastirima neku živinu sitna ili krupna zuba pod uvjetom da od njega dobije određeni dio, gospodari živine mogli su slobodno tri puta godišnje od rečenoga bravara ili pastira iskati račun o pripaši (priplod živine kroz godinu), odnosno mlijeku, janjadi i vuni pa ako se nađe da su bravari, odnosno pastiri učinili kakvu prevaru, bili su prisiljeni gospodaru isplatiti cjelovitu glavnicu sa svim dohotkom i pripašom i ako se utvrdi da je gospodar živine prevaren, bilo mu je dopušteno samovoljno uzeti od pastira životinje zajedno s pripašom (**78. glava, 3. knjiga**). Ako je netko samovoljno uzeo nečiju živinu, npr. ovcu, janje, ovna, kozu, prča, odnosno ako ih je dobio od pastira, a vlasnik htjedne da mu se vrati ta živina ili procijenjena joj vrijednost, odlučeno je da primatelj treba vratiti, ako je moguće, ili pak cjelovito namiriti vlasniku procjenu tako uzete živine, a ako mu to ne namiri u roku od 3 dana otkako vlasnik od njega to zatraži, za kaznu je plaćao 40 solada, od čega je vlasniku živine pripadala polovica. Osim toga, bio je prisiljen platiti vlasniku pravu procijenjenu vrijednost tako uzete živine. Ako pak glede vrijednosti tako uzete živine izbije kakav spor, ima se do svote 20 solada ili manje vjerovati pastiru koji je čuvao, međutim uzme li tkogod ili zakolje vola, kravu ili tele, vlasniku je dužan vratiti te životinje, ako je moguće, ili pak procijenjenu vrijednost. Povrh toga bio je prisiljen platiti globu od 40 solada, od čega je polovica išla pastiru, a druga polovica općini (**12. glava, 5. knjiga**).

4. Držanje životinja

Svaka osoba koja u gradu ima jednu ili više svinja dužna ih je otpremiti izvan grada Zadra, a ako se nađe da neka svinja ide po gradu, bilo ju je svakome slobodno zaklati bez ikakve kazne. Ako se netko požalio zbog neke svoje svinje, zaklane kako je rečeno, neka potpane pod kaznu od 40 malih solada. Izuzimaju se svinje Sv. Antuna koje smiju ostati i zadržavati se u gradu (**38. glava, Reformacije**). Svi koji su imali nekakve životinje u gradu Zadru, osim životinja što se drže za klanje te konje i magarce, dužni su te životinje odvesti izvan grada Zadra

te se nitko nije smio usuditi vratiti ih, odnosno držati životinje u gradu. Kazna za životinje sitnoga zuba bila je jedan solad, a 1 groš za svinju i svaku krupnu životinju, i to svaki put. Svatko je bio dužan prijestupnika prijaviti, a ako je optužba bila istinita, dobivao je polovicu izrečene kazne (**39. glava, Reformacije**). Nitko s ove strane Biloga Briga nije mogao držati goveda, ovce ili koze radi ispaše, odnosno puštati ih da pasu na nekoj obradivoj površini, vinogradu, odnosno na nekoj ledini prikladnoj da je tkogod popravi, a pogotovo za maslenike. Tko god na takvim mjestima zatekne spomenute životinje da pasu, odnosno čine štetu na njegovu zemljištu, neka taj slobodno, bez kazne jedno grlo od rečenih životinja zatečenih na njegovu zemljištu uhvati i zakolje te neka ga, ako to hoće, zadrži sebi na upotrebu (**55. glava, Reformacije**). Od blagdana sv. Jurja u travnju (23. travnja) nadalje nijedan otočanin ni koja druga osoba ni na kojem od zadarskih otoka, ako nemaju vlastitu zemlju, odnosno ako nemaju dijela s drugim susjedima na rečenim otocima, ni na kakav način ili domišljajem nije smio držati, odnosno napasati na onim pašnjacima svoje životinje pod prijetnjom kazne. Tko god je imao svoje životinje na tuđoj zemlji, a ne na svojoj, obvezan je te životinje odvesti – udaljiti sve do blagdana sv. Jurja, a ako ih ne odvede do rečenoga blagdana, odnosno roka, pa mu na njima nastane šteta, trebao je tu štetu sebi uračunati, i to tako da mu se glede njih ne prizna nikakvo pravo i neka ih, unatoč tomu što je kazna plaćena ili nije plaćena, po isteku rečenoga roka bude obvezan s mjesta odvesti i udaljiti pod prijetnjom spomenute kazne po svakom prijestupu. To ne podrazumijeva volove za oranje i životinje pod sarmom; njih svatko smije držati na otocima. Svaki otočanin koji ima zemlju zajedno s drugim susjedima na nekim otocima na toj je zemlji smio držati 5 životinja po svakom gonjaju (2.370 m²), i ne više, pod prijetnjom kazne od 10 malih libara; rečeno ne podrazumijeva volove za oranje i zaprežnu stoku. Svakom je otočaninu, odnosno kmetu koji je na otoku naseljen na zemlju nekog zadarskoga građanina, ako je to s privolom vlasnika i gospodara, slobodno držati i napasati na zemljištu rečenoga vlasnika do 25 životinja za rečenoga kmeta i ne više pod prijetnjom kazne. Isto tako, svi i svaki pojedini otočanin koji ima i drži na zadarskim otocima tuđe životinje od sada unaprijed, htjedne li odustati i ne htjedne više držati nikakve životinje nekog zadarskoga građanina, smije od gospodara dobiti dopuštenje da ode, u nazočnosti vjerodostojnih svjedoka, do sljedećeg blagdana Rođenja Gospodnjega; ne dobije li tko dopuštenje da odustane do rečenoga roka, neka mu poslije toga ne bude slobodno odustati kroz cijelu sljedeću godinu, i to pod prijetnjom kazne (**56. knjiga, Reformacije**). Nitko se nije smio usuditi držati ili napasati na području od Briga naovamo kakvu kozu, odnosno jarca pod prijetnjom kazne od 20 solada malih, od čega je polovica išla mletačkoj općini, a druga polovica tužitelju. Osim te kazne gospodar, odnosno pastir dotične životinje plaćao je oštećenome

gospodaru, a isto se podrazumijevalo glede štete nanesene na zemljištima pogodnim za vinograde, zasadene lozom te maslinovim stablima i na obradivim zemljištima za krušarice (**57. knjiga, Reformacije i 59. glava, Reformacije**).

5. Proizvodi životinjskoga podrijetla

Budući da su neki radi prikriivanja lihve prodavali konja, vino, ulje, sir ili bilo koju drugu robu nekome na vjeru i k tome mu povrhu gore navedenih stvari ili nekih od njih dodavali neku svotu novca tako što su mu prodavali svoga konja, krušarice i ostalo što je prije rečeno za manje nego što vrijedi, htijuci stati na put takvim obmanama, ovom odlukom određujemo ovo: neka se ubuduće nitko ne usudi prodati svoga konja, vino, ulje krušarice, sir ili bilo koju drugu robu uz dodatak gore rečene novčane svote na prije rečeni način: ako to učini, neka mu ugovor ne vrijedi i neka na ime globe plati našoj zadarskoj općini 50 libara malih, a polovica je pripadala prijavitelju (**8. glava, 5. knjiga**).

Kad stignu karavane sa sirom radi prodaje na trgu, a trgovci kupe taj sir, pa građani Zadra htjednu kupiti tog sira za svoje potrebe, trgovac i prekupac rečenoga sira obvezni su preprodati toga sira po onoj cijeni po kojoj ga je sam trgovac kupio, ako se to od njega zatraži, uz prisegu da ga hoće za svoje potrebe svakako prije nego sir dade odnijeti izvan trga, i to pod prijetnjom kazne (**43. glava, Reformacije**). Nijedan trgovac mirodijama, odnosno neka druga osoba koja prodaje stvari što se tiču voštane proizvodnje i ljekarstva nije smio proizvoditi, odnosno dati da se proizvode žišci, odnosno stijenjevi (**45. glava, Reformacije**). Ako je neki mesar ili bilo tko drugi optužen da je prodao, počinio, odnosno uradio što god protupropisno u poslovima koji spadaju u nadležnost rečenoga pomoćnika, pomoćnik je obvezan u roku od 3 dana prijaviti optuženika, jednog ili više njih, bilježniku nadležnom za kaznena djela, da ih presluša gospodin knez pa, budu li optuženi, neka prije rečeni pomoćnik ima dobiti polovicu takvih dosuđenih globa, ako se po njemu mogne utvrditi istina, i neka je pored toga prije rečenomu pomoćniku slobodno podnositi tužbe i dobivati polovicu dosuđenih globa na gore navedeni način (**125. glava, Reformacije**).

LITERATURA

- Kolanović, J., M. Križman: Zadarski statut sa svim reformacijama odnosno novim uredbama donesenim do godine 1563. Ogranak Matice hrvatske u Zadru i Hrvatski državni arhiv u Zagrebu. Zadar, 1997.
- Džaja, P., K. Severin., D. Agičić., A. Lokin., J. Stojanović, Ž. Grabarević (2013.): Propisi o pastirima u nekim srednjovjekovnim statutima. Veterinarska stanica: 44 (2013), 1, 61-70.